

DOI: 10.26650/JGEOG2019-0019

COĞRAFYA DERGİSİ
JOURNAL OF GEOGRAPHY
2020, (41)

<http://jgeography.istanbul.edu.tr>

Politik Ekoloji

Political Ecology

Muammer ÇAKIR¹ , Osman GÜMÜŞÇÜ² , Barış TAŞ²

¹Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Çankırı, Türkiye

²Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Çankırı, Türkiye

ORCID: M.Ç. 0000-0002-8613-4178; O.G. 0000-0001-5099-8444; B.T. 0000-0002-7469-9948

ÖZ

Politika ve ekoloji kavramlarının sentezinden oluşan politik ekoloji, araştırma ve incelenmelerinde bu iki bilim dalının yöntemlerinden yararlanmaktadır. Kuramsal geçmişi oldukça yeni olan politik ekoloji, giderek önemli bir kavram olmaya başlamıştır. Günümüzde fazlaca yaşanan antropojenik çevre sorunlarına siyasi zemin arama ihtiyacı, politik ekolojiyi yakın geçmişte sürekli olarak gündemde tutmaya yetmiştir. İnterdisipliner yapısı nedeniyle coğrafya, tarih, siyaset, sosyoloji, antropoloji, ekonomi ve çevre gibi geniş bir alanda çalışma imkânı bulmuştur. Politik ekoloji, kabaca doğal ortam-insan etkileşiminden doğan çevre sorunlarının siyasallaştırması olarak tanımlanabilir. Doğal ortam ile insan arasındaki etkileşimleri ele alan coğrafya bilimi, çağın gerekliliklerini karşılamak açısından politik ekoloji konusunda da bilimsel bilgi üretmek yükümlülüğündedir. Çalışmanın amacı, söz konusu bilimsel bilgiyi üretmeye yönelik temel oluşturacak literatürü coğrafya bilimi açısından değerlendirmektir. Bu amaçla mekânın kullanımı konusunda üretilen ve uygulanan politikaları ele alan; kavramsal, kuramsal ve uygulamalı çalışmalar taranmıştır. Ulusal ve uluslararası pek çok yayın, bu kapsamda ele alınmış ve çalışmanın veri tabanı oluşturulmuştur. İncelenen literatür, politik ekoloji konusunun coğrafyacılar tarafından yeterli düzeyde ele alınmadığı sonucunu ortaya koymuştur. Dünya çapında çevreye karşı ortaya konulan duyarlılık ve tepki, siyasi coğrafya bakışıyla bu çalışmada ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Coğrafya, çevre sorunları, politik ekoloji

ABSTRACT

Political ecology, which is a synthesis of the concepts of politics and ecology, utilizes the methods of these disciplines in their research and studies and has become quite popular. The need to politicize anthropogenic environmental problems has kept political ecology on the current agenda; political ecology is now studied in a wide range of areas such as geography, history, politics, sociology, anthropology, economy, and environment. It can be defined as the politicization of environmental problems arising from nature-human interaction. Geographical science, which examines the interactions between the natural environment and humans, should produce scientific knowledge on political ecology as a requirement of the era. This study evaluates the literature that forms the basis of scientific knowledge in terms of geography. Accordingly, conceptual, theoretical, and applied studies were researched; many national and international publications were assessed within this scope, and the database of the study was established. The literature reveals that the issue of political ecology is not adequately addressed by geographers. Therefore, this study attempts to discuss sensitivity and reaction against the environment around the world from the perspective of political geography.

Keywords: Geography, environmental problems, political ecology

Başvuru/Submitted: 07.12.2019 • **Revizyon Talebi/Revision Requested:** 29.01.2020 • **Son Revizyon/Last Revision Received:** 05.06.2020 • **Kabul/Accepted:** 06.08.2020 • **Online Yayın/Published Online:** 25.12.2020

Sorumlu yazar/Corresponding author: Muammer ÇAKIR / muammer.ts@gmail.com

Atıf/Citation: Cakir, M., Gumuscu, O. & Tas, B. (2020). Politik ekoloji. *Coğrafya Dergisi*, 41, 241-254. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2019-0019>

EXTENDED ABSTRACT

Political ecology, which is a synthesis of the concepts of politics and ecology, utilizes the methods of these two disciplines; its theoretical background is quite novel, having become popular in the 1970s and 1980s. The need to politicize anthropogenic environmental problems has kept political ecology on the current agenda. Due to its interdisciplinary structure, it has been addressed in a wide range of fields such as geography, history, politics, sociology, anthropology, economy, and environment. Political ecology can be defined as the politicization of environmental problems arising from nature–human interaction, and its studies have a wide area of research—from environmental problems to socioeconomic issues, inequality in the distribution of natural resources, use of clean energy resources, and struggle for power and nature. Geography, which examines the spatial interactions between humans and the natural environment, acts from the same focal point as political ecology, enabling it to benefit from its methodology. Political geography, one of the sub-branches of geography, politicizes space in the geopolitical aspect, while political ecology politicizes spatial environmental problems socioeconomic terms. These two disciplines can be dealt with under the concept of “geosociopolitics” in a common way to combine both approaches as political geography uses the concept of geopolitics to deal with the advantages and disadvantages of spatial differences in the world. However, the fact that the concept of geopolitics refers to the location and space at a perceptual level has brought some deficiencies in terms of its processes. When using the “geosociopolitical” nomenclature or term, the word “socio” refers to human elements; thus, political geography and political ecology can have a common mechanism of action. The fact that environmental problems started to increase in the 1960s and 1970s pointed scientific studies in this direction. With the intensification of scientific studies in this field, significant changes have occurred with regard to environmental problems; the fact that these are ignored by the government, mistrust of the parliament, and reasoning of each ecological crisis seen as policy-based have led to the increase of civil initiatives. While environmentalists have formed parties to make their voices heard, environmental summits have been organized, and protocols and environmental agreements have been signed on the international arena. Today, it is possible to talk about two groups in the solution of environmental problems: *reformists*, who believe that environmental problems should be solved in accordance with the laws, and *radicals*, who argue that the system causing environmental problems should be completely eliminated. Political ecology constitutes the balance between these two approaches, and it is applied to decide whether the most rational method should be militarist, democratic, or deliberative. Geographical science, which examines the interactions between the natural environment and humans, should produce scientific knowledge on political ecology as a requirement of the era. This study evaluates the literature that forms the basis for producing scientific knowledge in terms of geography. For this purpose, conceptual, theoretical, and applied studies were researched. Many national and international publications were assessed within this scope, and the database of the study was established. The literature reveals that the issue of political ecology is not adequately addressed by geographers. Therefore, this study discusses sensitivity and reaction against the environment around the world from the perspective of political geography.

1. GİRİŞ

Tarihsel süreçte çevresel konulara eğilim veya dikkat her dönemde aynı olmamıştır. Başlangıçta doğal ortam koşullarıyla avcılık ve toplayıcılık düzeyinde tek yönlü bir ilişkisi olan insanın tarım ve sanayi devrimiyle birlikte doğayı değiştirebileceği veya doğal kaynakları kendi menfaatine uygun şekilde kullanabileceği fikri hâkim olmuştur. Başka bir deyişle başlangıçta doğanın sunduğuyla yetinen insan, tarım ve sanayi faaliyetleriyle birlikte doğaya müdahale edebilecek, değiştirebilecek ve hatta onu bozabilecek seviyeye gelmiştir. İnsanlık tarihindeki bu değişim insan-doğal ortam ilişkilerini de bambaşka bir boyuta taşımıştır. Böylece insan, doğa ile etkileşimde sadece edilgen değil aynı zamanda etken de olmaya başlamıştır. Bu değişim ve dönüşüm bir dönem çevreci determinizme sıkı sıkıya bağlı olan insanın kendi kimliğini oluşturan dinamiklerinin farkına varmasına da yardımcı olmuştur. Aslına bakılırsa uygarlıklar kuran ve devlet teşkilatı oluşturup, mekânı farklı yönetim biçimleriyle örgütleyen insan, politik ekolojinin temellerini farkına varmadan yüzyıllar öncesinden atmıştı ve çevreye karşı attığı olumlu-olumsuz her türlü adımda politik ekolojinin tarihsel köklerini derinleştirmişti. Ancak yakın geçmişte kuramsal olarak mekânı örgütleme anlamında yaşanan organizasyon eksikliği farklı ideolojilere sahip birtakım siyasi oluşumlar eliyle giderilmeye çalışılmıştır. Dünyada ekolojik sorunların çözümünde ve kaynakların kullanımı ile yönetiminde çevreci determinizmin tek başına yeterli olmaması ve ekolojik problemlerin ana kaynağı olarak iktidarların sorgulandığı ekonomik ideolojilerde *politik ekoloji* yaklaşımı ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşımla birlikte sosyal ekolojinin apolitik olma durumu ortadan kalkmış, ekolojik sorunların çözümüne politik kararların da öncülük etmesinin yolu açılmıştır. Politik ekoloji günümüzde uluslararası çevre örgütleri, siyasi partiler, bölgesel ve yerel sivil toplum kuruluşları, doğa dernekleri ve yerel düzeyde faaliyet gösteren çevre gönüllüleri eliyle yürütülmeye çalışılmaktadır. Ayrıca belli periyotlarda ve belli güncel sorunlara yönelik yapılan uluslararası ve yerel çevre zirveleri de politik ekolojinin manifestosu niteliğindedir.

2. POLİTİK EKOLOJİNİN KÖKENİ VE TANIMI

Politik ekoloji, terimi “*politika*” ve “*ekoloji*” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu iki kelimeyi özelden incelediğimizde; Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü’nde *politika* kelimesi, “*devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa*”, ekoloji kelimesi ise, “*canlıların hem kendi aralarındaki*

hem de çevreleriyle olan ilişkilerini tek tek veya birlikte inceleyen bilim dalı” olarak tanımlanmıştır. Politika ve ekoloji terimleri disiplinler açısından birbirinden ayrı araştırma ve inceleme yöntemleri içermelerine rağmen bir arada kullanıldıklarında ortak bir çekirdek etrafında kavramsal zenginliklerini açığa çıkarabilmektedirler. Başka bir ifadeyle politika ve ekoloji disiplinlerinin, kendi yapısal özelliklerinden çok farklı yaklaşımlara sahip olabilmesi politik ekoloji kavramının tüm siyasal, sosyal, mekânsal ve ekonomik ideolojilere eklenilebilme özelliğiyle ilgilidir. Ayrıca çağdaş bilimin bir gereği olarak birbirinden farklı alanların sunduğu bakış açısı günümüzde önemli bilimsel sonuçların elde edilmesine de katkı sunabilmektedir.

Algısal olarak politik ekoloji kavramı, *siyasal karar alıcı mekanizmaların ekoloji üzerinde verdiği hükümler, iktidarın ekolojiye müdahalesi, çevresel koşulların iktidar tarafından yasalarla düzenlenmesi, ekolojiye ideolojik ve sosyo-ekonomik düzeyde farklı yaklaşımların etkisi, yerel ve merkezi yönetimlerin ekoloji politikaları, siyasi partilerin çevresel duyarlılığı veya duyarsızlığı, radikal çevreci sivil toplum örgütlerinin yasadışı yöntemlerle gündem oluşturma çabaları, politik ideolojilerin ekolojinin sınırlarını zorlaması, farklı siyasi ideolojilerin hesaplaşma sahası, militarizm* olarak bilişsel ve düşünsel hayatta karşılık bulmaktadır. Bu algısal çeşitliliğin nedenleri, belli bir siyasi oluşuma sempati duyma ihtiyacından farklı hayat ve ideolojik görüşlere sahip olmaya, mekânsal ve kültürel farklılıklardan marjinalleşme arzusuna, yönetilme biçimlerinden kapitalizme kadar derin ve geniş düşünsel hayatın politik süreçlerle algısal değişime uğratılmasından kaynaklanmaktadır.

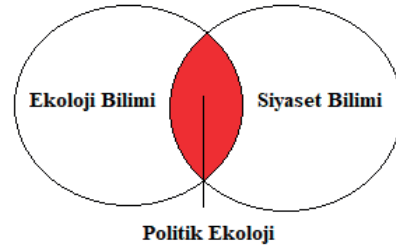
Politik ekoloji terimi, ekolojiye getirilen farklı yaklaşım ve yorumların bir sentezi olarak 1970’li ve 1980’li yıllarda popüler hale gelmiştir. Bazı araştırmalar ve bilim insanları (Steward, 1955, s. 37), “*politik ekolojinin kültürel ekolojiye ait temeli kullanılarak geliştiği*” fikrini geliştirmiştir. Ancak kültürel ekolojinin, ekolojik sorunları politik açıdan açıklama noktasında yetersiz kalması politik ekolojiyi ön plana çıkarmıştır.

Politik ekoloji teriminin tanım aralığı veya akademik düzeyde tanımsal farklılığı oldukça fazladır. Terimin ilk kullanıldığı yıllardan günümüze tanımlamalarda önemli farklılıklar görülmektedir. Bazı tanımlamalar, politik ekonomi ve çevresel değişiklikleri vurgularken, diğerleri daha resmi siyasi kurumları işaret etmektedir. Buna rağmen bu farklı yaklaşımların ortak bir dizi unsuru da olduğu görülmektedir. Birçok tanımda ortak kabul edilen görüş, “*politik ekolojinin, apolitik ekolojiye açık bir alternatif oluşturduğu*” yönündedir (Robbins, 2012, s. 14).

Politik ekoloji kavramı ilk olarak Frank Thone tarafından 1935 yılında “*Nature Rambling: We Fight for Grass*” adlı makalede kullanılmıştır. Ancak beşeri coğrafya ve insan ekolojisi bağlamında oldukça yaygın kullanım alanına sahip olan bu kavramın 1970’li yılların başına kadar sistematik olarak yeterli bir tanımı yapılamamıştır. Bazı çalışmalara göre politik ekoloji teriminin ilk olarak 1957 yılında Bertrand de Jouvenel tarafından Fransızca olarak günümüze yakın anlamda kullanıldığı savunulurken, kimi kaynaklarda da Antropolog Eric Wolf tarafından 1972 yılında “*Ownership and Political Ecology*” başlıklı makalede ilk olarak ele alındığı belirtilmiştir (Arı, 2017, s. 15; Nepal ve Saarinen, 2016, s. 2; Perreault, Bridge ve McCarthy, 2015, s. 4; Robbins, 2012, s. 14; Stott ve Sullivan, 2000, s. 4). Ayrıca 1974 yılında Ensenberger’in eseri olan “*A Critique of Political Ecology*”, başlığında ilk kez politik ekoloji teriminin geçtiği kitaptır ve söz konusu eser kavramsal açıdan derinleşmenin ilk izlerini sunmaktadır.

Kavramsal yapısından dolayı oldukça farklı dünya görüşü ve siyasi akımdan etkilenen politik ekoloji, ideolojik olarak farklı tanımlamaların etkisinde kalmıştır. İnterdisipliner yapısı nedeniyle de coğrafya, tarih, siyaset, sosyoloji, antropoloji, ekonomi ve çevre gibi geniş bir alanda çalışma imkânı bulmuştur. Politik ekoloji literatüründe yapılan tanımlamalara bakıldığında bu farklılıkları görmek mümkündür. Literatürde sunulan farklı yaklaşımlar ve tanımlamalara bakmak gerekirse; politik ekoloji kavramı “*Amerika’da, Batı Avrupa’da ve diğer sanayileşmiş ülkelerde radikal niyetli hareketlerin yararlı bir yolu*” olarak tanımlanmış ve tanımlamada hedef olarak dünyada şehir ve kırsal alanlardaki çevresel bozulmanın şirket ve devletlerin yanlış yönetimi olarak gösterilmiştir (Cockburn ve Ridgeway, 1979, s. 3). Başka bir yaklaşıma göre, politik ekolojinin, toplum ve sosyal sınıf çerçevesinde incelendiğinde “*arazi kullanımındaki değişim ile politik görüşlerle bağlantılı olduğu*” ortaya konulmuştur (Blaiki ve Brookfield, 1987, s. 17). Ekonomik üretim süreçleri baz alındığında politik ekoloji “*politik ekonomi ile üretim faaliyetleri ve ekolojik analizlerle enerji dağıtımı, daha geniş bakış açısıyla biyo-çevresel ilişkilerdeki bağlantılarla ilgili ihtiyacı karşılamada kararlı olan bir sentezdir*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımda ise, üretim-insan-doğal ortam ilişkileri ortaya konulmuştur (Greenberg ve Park, 1994, s. 1). Kavramsal evrendeki konumundan hareketle politik ekoloji “*ekolojik kökenli sosyal bilimler ve politik ekonomi prensipleri arasında bir kesişme noktası*” şeklinde tanımlanmıştır (Peet ve Watts, 1996, s. 6). Çevresel bozulmalar ve siyaset ilişkisi içerisinde politik ekoloji “*siyasi birimler ve doğa birimleri arasındaki karşılıklı ilişkileri karşılıklı bağımlılık çerçevesinde inceler... çevresel değişimlerin politik sonuçlarıyla ilgilenir*”

şeklinde ele almıştır (Hempel, 1996, s. 150). Sürdürülebilirlik ve çevre kullanımı özelinde politik ekoloji “*doğa ve toplum arasındaki karmaşık ilişkileri ve kaynaklara erişim, kontrol biçimleri, çevresel sağlık ve sürdürülebilir geçim kaynakları üzerindeki etkilerini anlatır*” şeklinde tanımlanmıştır (Watts, 2000, s. 257). Diğer bir yaklaşıma göre politik ekolojinin “*insanları, alternatif yokluğunda çevresel bozulmaya neden olan faaliyetlere zorlayan muhtemel politik koşulları belirlediğini... özellikle doğrudan uluslararası çevre ve kalkınma söylemlerine yönelik kabul edilen çevresel anlatıların sorguladığını ve yeniden gözden geçirdiğini*” dile getirilmiştir (Stott ve Sullivan, 2000, s. 4-5). Politik ekoloji, ekoloji bilimi ve siyaset bilimi arasına konuşlanmış ve iki bilim dalının ortaya çıkardığı bir sentezdir (Şekil 1).

Şekil 1: Ekoloji Bilimi ve Siyaset Biliminin Ortak Paydası: Politik Ekoloji.
Figure 1: Common Denominator of Ecology Science and Political Science: Political Ecology.

Türkçe literatüre bakıldığında politik ekoloji tanım ve yaklaşım anlamında dar bir kapsama sahiptir. Bu alanda yapılan tanımlamalara bakıldığında;

“*Toplum ve doğa arasındaki karmaşık ilişkileri inceleyen; kaynaklara erişim hakkı, bölüşüm ve kaynakların kontrolü gibi konuları güç ve iktidar ilişkileri çerçevesinde çözümleyen; ekosistemler ile ekonomik idealler arasındaki ilişkiyi hem bilimsel hem de etik anlamda sorgulayan; yaşam tarzlarının çevre üzerindeki etkisini ve sonuçlarını değerlendiren; bu etkinin azaltılması veya ortadan kaldırılması konusunda toplumsal, ekonomik ve etik açılımlar sunan bir disiplin*” (Kaya, 2016, s. 107).

Bu tanımlamadan hareketle politik ekolojinin çok farklı yaklaşıma ve disipline göre ele alındığı ve yorumlandığı çıkarılabilir. Diğer bir yaklaşıma göre politik ekoloji “*çevreye ilişkin bütün sorunların, insan elinden çıkmış veya doğal olarak meydana gelmiş olması fark etmeksizin, iktidar savaşımında başarı elde edilmesi amacıyla siyasallaştırılması sürecini inceleyen disiplindir*” şeklinde tanımlanmıştır (Keleş, 1997, s. 236).

Disipliner kapsam özelinde politik ekoloji “*İnsanın doğayla ilişkisinde ortaya çıkan sorunların, iki farklı disiplin olarak*

politika ve ekolojinin sunduğu ortak imkanlarla analiz edilmesi fikrine dayanan ve bu açıdan politika-ekoloji-birey üçgenine oturan bir alan” şeklinde tanımlanmıştır (Dedeoğlu, 2015, s. 28).

Yukarıda ele alınan tanım ve yaklaşımlar, politik ekoloji kavramı içinde pek çok unsurun yer aldığını gösterir. Bu çerçevede ortak bir bakış açısıyla politik ekolojiyi; *ekolojik sorunlar hakkında fikir beyan eden, ekonomik hedefler üzerindeki politik kararları sorgulayan, doğal kaynak kullanımında ekolojik prensipler ortaya koyan, kimi ideolojilerde demokratik hareketlerle, kimilerinde ise militarist eylemlerle hayat sahasını genişletmeye çalışan, iktidarı aldığı kararlarda etkileyerek apolitik zemine yakınlaştırma amacı güden, yapısı gereği sürekli güncellenen ve politik kararlarla şekillenen bir disiplin* olarak tanımlamak mümkündür. Bu tanımlamalardan dikkat edileceği üzere politik ekoloji, pek çok disiplinle iç içedir ve her disiplinin çalışma yöntemlerini kullanarak çevresinde olan biten her dinamiği içine çeken bir hortum misali gelişmekte ve büyümektedir.

2.1. Politik Ekolojinin İlgili Alanları

Politik ekolojinin geniş bir platformda temsil edilmesi, özellikle doğal çevreyle beşeri anlamda yoğun bir ilişki ağını ortaya çıkarmıştır. Bu da disiplinin oldukça geniş bir araştırma ve inceleme sahasına sahip olması sonucunu doğurmuştur. Bu sebepten dolayı politik ekolojinin tüm uygulama alanlarını ele almak ve incelemek mümkün olmayacaktır. Politik ekolojinin ilgilendiği konular ile araştırma yelpazesinin genişliği, temel yaklaşımlar ile spesifik örnekler üzerinden verilmeye çalışılacaktır.

Politik ekoloji çalışmaları temelde çevresel konular ve değişimler ile politik, ekonomik ve sosyal faktörler arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Yukarıda ortaya konan tanımlamalardan da görüldüğü üzere politik ekolojinin beslendiği disiplin ve inceleme alanı oldukça fazladır. Bu bağlamda inceleme alanı ve çalışma konuları her bir disipline göre farklılaşmaktadır. Disipliner bağlamda bu konuya değinen Peet ve Watts (1996, s. 6), *“politik ekolojinin, sosyal bilimlerle politik ekonomiyi bütünleştiren geniş kapsamlı bir yapısının olduğunu”* belirtmiştir. Robbins (2004, s. 22), ise daha özelden politik ekolojinin *“çevresel bozulma ve marjinalleşme, çevresel çatışma, koruma ve kontrol, çevresel kimlik ve sosyal hareketler”* gibi konularla ilgilendiği üzerinde durmuştur.

“Politik ekolojinin temellerinin atıldığı 1970’li yıllarda, antropoloji, beşeri coğrafya ve eleştirel kalkınma çalışmalarına yönelik disiplinler ön plandaydı ancak kuramsal olarak politik ekoloji 1980’li ve 1990’lı yıllarda inceleme alanını genişletmiştir. Günümüzde politik ekoloji tamamen yoksulluk, eşitsizlik, çatışma

ve çevreye bağlı konularda yenilikçi araştırmaların başlıca temsilcisi haline gelmiştir” (Cavanagh, 2018, s. 1).

Başka bir yaklaşıma göre politik ekoloji, *“çevresel değişimin politik-ekonomik ve ekolojik açıklamalarını sentezleyen toplum-çevre etkileşimleri üzerine araştırmalara bir yaklaşımdır. Politik ekoloji sıklıkla arazilerin bozulması, doğal kaynakların aşırı tüketimi, çevre yönetimi, orman ve tarımsal dönüşümlerin zamansal değişimi”* ile de ilgilenebilir (Kull ve Rangan, 2013, s. 2).

Politik ekoloji yaklaşımının önemli temsilcilerinden Blaikie ve Brookfield (1987, s. 17-19), *“üretim, paylaşım ve tüketim süreçlerinin çevresel baskılar ve ekonomik faydalar bağlamında bir bütün olarak ele alınması”* gerektiğini ifade etmiştir. Çevresel kaynakların kullanımında eşitsizlikler ve bu eşitsizliklerden doğan güç çatışmaları ve bu çatışmaların hem yerel toplumlarca hem de bölgesel ve ulusal hükümetler veya uluslararası kuruluşlar ve çok uluslu şirketler gibi daha organize güçler tarafından nasıl yönetildiği temel inceleme konuları arasındadır. Burton ve arkadaşları ise (1978, s. 244), politik ekolojinin *“çevresel tehlikelerin önlenmesi ve yönetimi”* ile ilgilendiğini belirtmiştir.

“Ticari tarım ve balıkçılık baskısı nedeniyle geleneksel toplum ve yaşam biçimlerinin önemli ölçüde değişmesi veya yok olması; barajlar ve sulama projeleri gibi büyük ölçekli projeler nedeniyle küçük toplumların göç etmek zorunda kalması; sosyo ekonomik anlamda alt tabakada yer alan toplumların çevresel felaketlerin yaşandığı alanlarda yaşamaya zorlanması gibi konular politik ekolojinin önemli çalışma alanlarıdır. Beşeri ve ekonomik coğrafya, siyaset bilimi, çevre sosyolojisi, tarih ve antropoloji gibi ana damarlardan beslenen politik ekoloji literatüründe etnografik temelli çalışmalardan söylem analizine, arşiv temelli yerel çevre tarihi çalışmalarından katılımcı eylem araştırmasına uzanan şekillerde bir yöntemsel çeşitlilik de gözlenebilir. Lakin politik ekoloji çalışmalarında en yoğun olarak gözlenen yöntem, yerelde nitel ve nicel verilerin çeşitli kaynaklardan toplanarak, sesi çıkmayan veya bastırılan kesimlerin mücadelelerini ön plana çıkartacak şekilde derinlemesine tartışıldığı vaka incelemesi yöntemidir. Bu yolla araştırmacıların belirli bir zaman dilimi içinde belirli bir mekânda farklı veri kaynaklarını kullanarak bir nevi yerel ekolojinin eleştirel bir bakış açısıyla arkeolojik kazısını yaptıkları söylenebilir” (Turhan, 2011, s. 75).

“Global Political Ecology” adlı kitapta Peet, Robbins ve Watts (2011, s. 51), politik ekolojinin uygulama ve inceleme

alanlarını ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Politik ekoloji çalışmalarının kapsadığı alan bakımından bu eserin vurgu yaptığı konulara baktığımızda; “Sürdürülebilirliğin Politik Ekolojisi; Gıda, Sağlık ve Beden” bölümünde bazı araştırmaların, obezite hastalığı ile çevresel yükün artacağı, çiftliklerin daha fazla kapasite ile çalışmak zorunda kalacağı ve bu insanlara gıda üretmek ve dağıtmak için harcanan ekstra yakıtın küresel ısınma üzerinde etkili olacağı fikri ileri sürülmüştür. “Tarım ve İnsani Değerler” adlı dergide Blair ve Sobal (2006, s. 65-67), tarafından ele alınan “Lüks tüketim: Gıda Kaynaklarının Aşırı Tüketilmesi” başlıklı makalede, aşırı beslenmenin ekosistem üzerindeki etkisini ortaya koyabilmek için ABD’de obezite oranlarına göre tahminler ileri sürülmüştür. Buna göre; her bir insanın taşıdığı 4.5 kg’lık ekstra yağın ülke çapında toplam 9.9 trilyon kaloriye karşılık geldiğini, öldüğümüzde ise bu yağın CO₂ olarak salınacağı belirtilmiştir. Ayrıca kişi başına düşen kalori miktarının karşılanabilmesi için 1983 yılından 2000 yılına kadar tarım arazilerinin 0,36 hektar büyümesi gerektiği de vurgulanmıştır. Bunun dışında politik ekoloji; hayvancılık faaliyetleri, katı atık ve çöp yönetimi, yerel mahkemelerin ve yerel yönetimlerin gecekondulaşmaya yönelik aldığı kararlar ile uygulamalar, iktidarların çevreye yönelik kararlarının izlenebilirliği, iklim değişikliği, eko etiket ve sertifikasyon çalışmaları, sürdürülebilir kalkınma, savaş ve militarizm, kaynak savaşları, enerji krizleri, enerji güvenliği ve enerji yönetimi, su kaynaklarının özelleştirilmesi, su kıtlığı, biyopolitika, biyomoleküler güç ve gen değişimleri gibi çok farklı konuları bünyesinde bulundurmaktadır. Politik ekoloji yoğun sosyal, ekonomik ve politik süreçlerle beslenmesinden dolayı çok farklı alanlara kanalize olmakta ve eklenilebilmektedir.

“Politik ekoloji, çevre üzerindeki olumlu veya olumsuz beşeri etkileri eleştirel bakış açısıyla ele alan disiplinlerarası bir yaklaşımdır. Genel olarak, güç eşitsizliklerinin çevresel değişimlerle nasıl ilişkilendirildiğine ve bu değişikliklerden kaynaklanan maliyetlerin ve faydaların dağıtımına odaklanır. Politik ekolojinin ana özelliği çevre sorunlarını siyasallaştırmasıdır. Politik ekoloji, çevresel sorunları tanıtmak için demokratik ve ekonomik çevrelere çağrıda bulunur” (European Network of Political Ecology, 2016, s. 9).

İnsan-doğa veya insan-doğal çevre arasındaki etkileşimi araştıran, yorumlayan ve kendine has prensipler doğrultusunda mekân özelinde fikirler sunan coğrafya bilimi, politik ekolojiye kendi disipliner platformunu kullanma imkânı sunmuştur. Politik ekolojiye önemli katkılar sunan coğrafya biliminin ayrı bir başlık halinde verilmesi konunun önemi açısından daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

3. POLİTİK EKOLOJİ VE COĞRAFYA

Coğrafya bilimiyle de çok yakın ilişki kuran ve ortak felsefi düşünceyle hareket eden politik ekoloji, temelde insan-çevre veya insan-doğa arasındaki ilişkilerden doğan ekolojik durumlara yönelik yaklaşımlar sunmaya çalışmaktadır. Coğrafya ise politik ekolojiye kendi bünyesinde bulunan prensipleri vasıtasıyla katkıda bulunur. Bu karşılıklı besleme ve katkı, insan-doğa etkileşimini mekân boyutunda ele alır ve yorumlar. Ayrıca politik ekoloji hangi yaklaşımla ele alınırsa alınsın (ekonomik, siyasi, çevresel, sosyal vb.) muhakkak coğrafya biliminin metodlarından etkilenmektedir. Çünkü belli ekolojik sorunlar yeryüzünün farklı yerlerinde etkide bulunabilmekte ve farklı sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Bu bağlamda politik ekolojiye bağlı olayların dağılışından, farklı mekânlarda mukayese edilmesinden ve çok farklı sebep ve sonuçlarının olmasından söz etmek mümkündür. Konu hakkında coğrafya biliminin önemine değinen görüşlere bakıldığında; “Politik ekoloji, coğrafyanın en başta gelen alanı olan insan-çevre etkileşiminin üzerine inşa edilmiştir. Günümüzde hem biyofiziksel ekoloji hem de sosyal bilimler alanında derin tarihsel köklere sahiptir ve coğrafyadaki geleneklerin en önemli mirasçısıdır” fikri öne sürülmüştür (Walker, 2005, s. 73). Başka bir görüşe göre ise “Gelecekte politik ekoloji çalışmalarının tamamıyla coğrafya içinde önemli bir uygulama alanı bulacaktır” ifadesi kullanılmıştır (Turner, 2002, s. 59).

Coğrafya biliminin politik ekoloji için önemine değinen “Third World Political Ecology” adlı kitabında Bryant ve Bailey (1997), coğrafya ve radikal kalkınma coğrafyasının adından sıkça söz etmiştir. Coğrafya ve politik ekoloji ilişkisi “Üçüncü dünya politik ekolojisi ve politik ekoloji özellikle kültürel ekolojide ve radikal kalkınma coğrafyasında yapılan araştırmalar ışığında yavaş yavaş gelişmiştir ve üçüncü dünya politik ekolojisi günümüzde coğrafya araştırmaları kapsamı içinde bulunur ve insan-çevre arasındaki ilişkileri ele alır” şeklinde ifade edilmiştir (Bryant ve Bailey, 1997, s. 10). Bryant ve Bailey (age), çevre araştırmaları ile coğrafyanın ilişkisini ortaya koyan bir tablo oluşturmuştur. Buna göre; kültürel ekoloji, ekolojik ekonomi, çevresel ekonomi, çevre tarihi, çevre yönetimi, çevresel politika, çevresel sosyoloji, küresel ekoloji, beşeri ekoloji ve üçüncü dünya politik ekolojisi gibi araştırma alanları belirlenmiştir. Ana disiplin olarak çevre yönetimi, beşeri ekoloji, küresel ekoloji ve üçüncü dünya ekolojisinin coğrafya özelinde incelendiği vurgulanmış, diğer inceleme alanları ise ekonomi, tarih, sosyoloji ve antropoloji gibi disiplinler tarafından ele alınmıştır. Üçüncü dünya politik ekolojisinde ana akım olarak coğrafya biliminin öncelik kazandığı ve etkin rol oynadığı ancak

günümüzde bu alan ile derin bağların kurulamadığı da dile getirilmiştir. Üçüncü dünya politik ekolojisi üzerinde radikal kalkınma coğrafyasının etkinliğinin yanı sıra siyasi coğrafya (Dalby, 1992, s. 516) ve sanayi coğrafyasının da (Muldavın, 1996, s. 238) araştırma yaptığı ve ilgilendiği konular arasına girdiği vurgulanmıştır. Kitapta (*Third World Political Ecology*) coğrafyayla ilgilenen ve bu yönde eğitim alan politik ekolojistlerin “*Adams, Bailey, Bassett, Bebbington, Blaikie, Brookfield, Bryant, Carney, Grossman, Hirsch, Jewitt, Jarosz, Muldavın, Rangan, Rigg, Schroeder, Stott, Swyngedouw, Watts ve Zimmerer*” gibi isimler olduğu belirtilmiştir. (Bryant ve Bailey, 1997, s. 17). Üçüncü dünya politik ekolojisinin disiplinler durumu ve konumunun bir ölçüsü olarak politik ekolojistlerin çalışmalarının yayılmasında kullandıkları yayın organları gösterilmiştir. Politik ekoloji araştırmacıları yapan ana coğrafya dergilerinin başlıcaları olarak “*Political Geography, Economic Geography, Antipode, Geographical Journal, Society and Space, Annals of the Association of American Geographers*” verilmiştir. (Bryant ve Bailey, 1997, s. 18).

Günümüzde ekonomik sistemlerin, dünya üzerindeki ekolojik sorunlara neden olduğu sıkça düşünülür ve karşıt ideolojik ekonomik fikirler daima bu yönde birbirini suçlar. Örneğin genel inanış olarak kapitalist ekonomilerin çevre sorunlarının ana nedeni olarak sunulduğu ve doğal kaynakların aşırı tüketiminde kapitalizmin doyumsuz olduğu fikri sürekli zihinlere işlenmiştir. Ancak bu fikir birtakım yanlışlıkları da içinde barındırır. Zira, sosyalist ekonomilerde de çevre sorunlarına sıkça rastlanmaktadır. Bu bakımdan çevre sorunlarına başka suçlular aramak gerekmektedir. Günümüzde çevre sorunları ekonomik ideolojiler ölçeğinde değil, politik, toplumsal, kültürel ve mekânsal olarak incelendiğinde arkasında yatan nedeni açığa çıkarılabilir. Bu yüzden ekolojik sorunlar tek bir nedene bağlanamayacağı gibi tek bir bakış açısıyla da açıklanamaz. Coğrafya özelinde durumu ele aldığımızda coğrafyanın sorduğu “*Neden orada?*” sorusu oldukça kıymetlidir. Bu soru, içerisinde sadece mekânsal konumu aramamakta aksine cevaplandığı takdirde ekonomik, sosyal, kültürel, tarihi, teknolojik, antropolojik nedenleri de gözler önüne sermektedir. Coğrafyanın olaylara tek bir pencereden bakmaması ve her olayın birden fazla etkileyeni ve etkileneni araması politik ekolojinin coğrafyaya yakınlığını artırmıştır. Politik ekoloji, çevre sorunlarını politikleştirirken coğrafya da bu sorunların altında yatan faktörleri açıklayarak bilimsel altlık oluşturmaktadır.

Bilindiği gibi coğrafya bilimi temelde *Fiziki Coğrafya* ve *Beşeri Coğrafya* olmak üzere iki alt alana ayrılmıştır. Bu ikili

yapı coğrafyanın pek çok disiplinle ortak çalışmasını sağlamıştır. Beşeri kaynaklı bir durum veya olay coğrafi bakış açısıyla açıklanırken sadece insan odaklı faaliyetler değil, o duruma etki eden doğal süreçler de hesaba katılmaktadır. Yine tam tersi olarak doğal süreçlere dayalı bir durum üzerinde beşeri unsurların etkisi de coğrafya tarafından irdelenmektedir. Politik ekoloji, algısal olarak beşeri faaliyetlerin, toplulukların veya hakim yönetsel gücün etkisine bağlı olarak ele alınmaktadır. Kökeni itibarıyla kültürel ekolojinin üzerine kurulan politik ekoloji için bu algı mantıken yanlış değildir. Ancak işin içine doğal süreçlerin de katılmasıyla bu olay veya durumlar sadece beşeri anlamda incelenemez. Muhakkak fiziki unsurların da etkisinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Başka bir deyişle politik ekoloji de var olan bir sorun sadece doğal veya sadece beşeri bir nedene bağlanamaz. Örneğin; belli bir mekânda meydana gelen toprak erozyonu açıklanırken sadece doğal süreçler değil ona etki eden beşeri faaliyetler de coğrafya tarafından ele alınır. Coğrafya, politik ekolojinin, politikleştirdiği insan-çevre ilişkilerini açıklamada yardımcı ve katkı sağlayıcı bir bilim özelliği taşır. Kısaca “*politik ekolojinin tamamlayıcısı coğrafya bilimidir*” diyebiliriz.

Politik ekoloji çevresel olayları politikleştiren veya politik kararların ekolojik sonuçlarını ortaya koyan bilim dalıdır ve politikleştirme işlemi belli bir mekân özelinde yapmaktadır. İnsanlar çağlar boyunca uygarlıklar, imparatorluklar ve devletler kurarak mekânı siyasal açıdan organize etmişlerdir. Coğrafyanın alt dallarından olan siyasi coğrafya ise yeryüzünde kurduğu karmaşık ilişkisel ağlarla mekânı siyasallaştırmaktadır. Bu bakımdan politik ekoloji ile coğrafyanın ortak buluşma noktasının siyasi coğrafya olduğu ileri sürülebilir. Siyasi coğrafya kendi bilimsel sınırlarını jeopolitik özelinde belirlerken, politik ekoloji daha çok karar alıcı sosyo-politik süreçlerin ekoloji üzerindeki sonuçlarıyla ilgilenir. Siyasi coğrafya ilişkisel anlamda devlet adı verilen birimler arasındaki ilişkilere jeopolitik üzerinden bakmaktadır. Jeopolitik algısal olarak yerin, coğrafi konumun, mekânın devlet politikasını etkilemesi olarak düşünülür ve tanımlanır. Politik ekoloji ise daha özeldir bir devlet içerisinde izlenen siyasetin ekolojiye etki edebilirliği veya ne derece etki ettiği üzerine yoğunlaşmaktadır.

Siyasi coğrafya ile politik ekolojinin, jeopolitik temelinden daha farklı bir kavramda buluşması daha doğru olacaktır. Çünkü jeopolitik; algısal ve kuramsal olarak daha çok mekân, yer ve konum odaklı bir terimdir ve bu anlamda beşeri unsurdan ziyade fiziki koşulları yansıtmaktadır. Bu bağlamda politik ekolojinin sosyal kısmına vurgu yapmada kuramsal olarak eksiklikler ortaya çıkmaktadır. Bu eksikliği gidermek adına “*jeososyopolitik*”

adlandırması veya terim önermesi sunulabilir. Jeososyopolitik terimi bünyesinde bulundurduğu “soso” sözcüğüyle beşeri unsurlara atıfta bulunmakta ve siyasi coğrafya ile politik ekolojiye ortaklık kazandırabilmektedir.

4. POLİTİK EKOLOJİNİN SİYASİ OLARAK ORTAYA ÇIKIŞI

Politik ekoloji kavramının gündelik yaşamda yer edinmesi ve toplumlar tarafından eylemsel olarak kullanılması yakın bir geçmişe dayanmaktadır. Ekolojik sorunların dünyada hemen her bölgede toplumları etkilemesi çevreyle ilgilenen bilimlerine merakı artırmıştır. Bilimsel çalışmalar ekoloji odaklı olmaya, çevreyle ilgili sorunlara çözüm önerileri sunmaya ve suçlu bulmaya yönelmeye başlamıştır. Başlangıçta suçlu olan ekonomiydi. Genel inanış olarak ekonomik sistemler ve ideolojiler, ekonomik faaliyetler, refah artışı için doğal kaynakların aşırı tüketimi gibi unsurlar ekonomik gelişmeye odaklanmıştı ve bu unsurlar çevre sorunlarının birincil sorumlusu durumundaydı. Bu unsurlara eklenerek büyüyen hızlı ve dengesiz kentleşme, aşırı nüfus artışı, sanayileşme ve aşırı tüketim; çevre sorunlarının etki alanını genişletmiştir. Bu bağlamda çevre sorunlarının ekonomik açıdan ele alınması, politik ekonomi yaklaşımının hâkim olmasını gerekli kılmıştır.

Çevre sorunları konusunda 1960’lı ve 1970’li yıllardan itibaren artan duyarlılık ve tepki durumu, dünyanın bir dizi uluslararası önlem alması sonucunu doğurmuştur. Özellikle sanayileşme, II. Dünya Savaşı’nın olumsuz etkileri, yapay ve petrole dayanan ürünlerin kullanımındaki artış, 1973’te yaşanan petrol krizi ile çevre sorunlarına yönelik akademik çalışmaların artması kamuoyunun bu yönde daha bilinçli hale gelmesini sağlamıştır. Ayrıca dünya kaynaklarının sınırlı olduğu, sanayi faaliyetlerinin insan sağlığını tehdit ettiği gibi fikirler halkta karşılık bulmaya başlamıştır. Çevre sorunlarının evrensel olduğunun kabul edilmesiyle birlikte bu sorunlara çözüm aramak adına uluslararası birtakım oluşumlar ön plana çıkmaya başlamıştır (Çoban, 1997, s. 10; Keleş, 1992, s. 151). 1970’li yılların başında hâkim yönetsel güce duyulan güvensizlik, parlamentonun çevre sorunlarına kayıtsız kalması ve çevreci hareketlerin toplum tarafından desteklenmesiyle birlikte birtakım çevreci gruplar kendi inisiyatiflerini kullanarak siyasi yapılanma yoluna gitmişlerdir. Çevre sorunları gerek çevreci hareketlerin siyasal oluşumlar şeklinde ortaya çıkmasıyla gerekse de uluslararası toplantılar ve zirveler sayesinde daha önce hiç olmadığı kadar tartışılmaya, araştırılmaya ve irdelenmeye başlamıştır (Öz, 1989, s. 30). Bu duruma paralel olarak 1970’li yıllardan günümüze kadar çevre sorunlarına yönelik çeşitli

raporlar hazırlanmış, konferanslar düzenlenmiş, protokoller imzalanmış, çevreci siyasi partiler kurulmuş, militarist çevre eylemleri düzenlenmiş ve böylece politik ekolojinin yazınsal, parlamenter ve protest hücreleri meydana gelmiştir. Bu bilgiler ışığında politik ekolojinin gelişiminin daha iyi anlaşılabilmesi için uluslararası zirveler ve çevreci siyasal oluşumlar hakkında bilgi vermekte fayda vardır.

“1960’lı yılların sonunda sanayileşmiş batılı toplumlarda Soğuk Savaş Dönemi’nin getirdiği bunalımlar, anti-nükleer hareketler ve kadın hareketleri ön plana çıkmaya başlamıştı. Önceleri sol politik eğilimli olan bu hareketler zamanla toplumun diğer kesimlerinde de karşılık bulmaya başlamıştı. 1960’lı yıllar çevrecilik hareketlerinde doğal kaynakların hızla tükeneceği ve nükleer silahların uzun vadeli etkilerinin nasıl olacağına tartışıldığı yıllar olmuştur. Bu bilgiler ışığında Roma Kulübü’nce, 1972 yılında yayınlanan “Ekonomik Büyümenin Sınırları” raporu ve 1972 tarihli Stockholm Çevre Konferansı, çevre düşüncesi için temel oluşturmaktadır. Ekonomik Büyümenin Sınırları adlı rapor doğal kaynaklar, nüfus, tarımsal üretim, sanayi üretimi, ekonomi ve ekoloji arasındaki denge ve çevre kirlenmesi gibi konuları ele alırken, Stockholm Konferansı; çevre, kalkınma ve kirlenme gibi konulara dikkat çekmiştir. Ekolojik sorunlara insanlığın dikkatini çeken ilk konferans olma niteliği olan Stockholm Çevre Konferansı’nın ardından BM çevre programı kurulmuştur. 1970’li yıllarda çevre sorunları siyasal ve ideolojik olarak tartışılmaya başlanmış ve uluslararası arenada önemli bir aktör olarak yerini almıştır. Stockholm konferansının verdiği özgüvenle birlikte çevre konularına odaklanmış küresel ve bölgesel işbirliği ile siyasal ve sosyo-ekolojik örgütlenme hareketleri hız kazanmaya başlamıştır. 1974 yılında BM Çevre Programı önderliğinde Akdeniz Eylem Planı hazırlanmıştır” (Roussopoulos, 2017, s. 32).

“BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’na (Brundtland Komisyonu) 1987’de yayınlanan Ortak Geleceğimiz adlı rapor ve Avrupa Birliği’nin konuya ilişkin getirdiği standartlar bu hareketler olarak ele alınabilir. Ortak geleceğimiz raporunda ilk kez sürdürülebilir kalkınma kavramından bahsedilmiş, ekonomik gelişme ile çevre arasında bir dengenin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır” (Ökmen, 2004, s. 334).

1992 yılında gerçekleştirilen Rio Zirvesi’nde ekonomi, toplum ve çevre üzerinde sürdürülebilirliğin sağlanması fikri benimsenmiştir. Rio Zirvesi’nde ele alınan konular küresel çevre politikaları niteliği taşımış ve bütün bu politikaları yönlendirecek ilkeler de Gündem 21 adı altında toplanmıştır. Gündem 21’de hükümetlere sürdürülebilir kalkınmanın

sorumluluğu verilmiştir. Başka bir ilke olarak da halk katılımı, gönüllü kuruluşlar ve diğer grupların da çevre politikalarına katılması noktasında teşvik edilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. BM Çevre Programı'nın aldığı inisiyatiflerle birlikte 1997 yılında "Kyoto Protokolü" imzalanmış, 2000 yılında "Bin Yıl Kalkınma Zirvesi" ve 2002 yılında "Dünya Kalkınma Zirvesi" (Johannesburg Zirvesi) gerçekleşmiştir. (Keating, 1993, s.17; Ökmen, 2000, s. 20; Ökmen, 2004, s. 335). "Tüm bu çabalar ve girişimler çevreye dair devlet idaresini artırmaya çalışmıştır ancak inisiyatifler çok sınırlı bir etkiye sahip olmuştur" (Roussopoulos, 2017, s. 44).

"Çevrenin nasıl korunması konusunda çevreci düşüncelerin ortak bir noktada uzlaştığı söylenemez. Bu nedenle çok geniş bir alanda birbirinden farklı çevreci gruplar bulunmaktadır. En önemli sorun, hangi yöntemin çevreyi en iyi şekilde koruduğu konusudur. Yurttaş inisiyatifleri şeklindeki kamu yöneticilerine veya politikacılarına yönelik baskılar mı, yoksa iktidara doğrudan yönelmek mi en rasyonel tercihtir?" (Kılıç, 2008, s. 123). Bu sorulara cevap aramak ve uygun yöntemi bulmak günümüzde politik ekolojinin en önemli uğraş alanıdır.

"Çevreyi korumaya yönelik girişimler, hem sivil toplum örgütleri şeklinde, hem de siyasal parti şeklinde iki yönlü olarak ortaya çıkmıştır. Çevre sorunları özellikle 1960'ların sonundan itibaren toplumsal bir sorun olarak algılanmasıyla birlikte, toplumda tepkiler de yükselmeye başlamıştır. Artık karar alma mekanizmasında çevrenin de gözetilmesi yönünde baskılar artmıştır. Yönetim üzerinde bu baskı mekanizmasının kurulmasında çevreci dernekler ve toplumsal birliktelikler önemli rol oynamıştır. Günümüzde çevreci hareketlerin çabaları sonucu çevre, kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak politikanın sürekli gündem maddesi haline gelmiştir" (Kılıç, 2008, s. 124).

"Çevreye halkın gösterdiği ilginin düzeyine bağlı olarak, kimi ülkelerde çevre sorunları devlet politikalarının konusu olmuş ve kamu örgütlerinin sorumluluğuna bırakılmıştır. Kimi ülkelerde de çevreciler, çevreyi korumak ve geliştirmek amacıyla olan siyasal partiler kurmuşlardır. Kimi ülkelerde ise, türlü baskı grupları, kamuoyunu, seçimlerde etkilemeye çalışmaktadır. Temiz hava, yeşil çevre, nükleer santraller gibi konularda protesto eylem ve etkinliklerinde bulunan baskı gruplarının kamuoyu üzerinde, ülkeden ülkeye ve zaman içinde değişen etkileri olduğu söylenebilir. Her ülkede geçerli olan siyasal rejimin kapitalizm veya sosyalizme dayanması, siyasal rejimin katılımcı veya otoriter yapısı çevre sorunlarının siyasallaşma derecesine etki yapmaktadır" (Keleş, 1992, s. 148).

"Uluslararası düzeyde çevre ile ilgili faaliyetler yoğunlaşırken bireyler ve toplumlar ölçeğinde özellikle sanayileşmiş batı ülkelerinde kitle hareketlerine varan gelişmeler gözlenmektedir. Bir yandan var olan örgütler büyürken, bir taraftan da radikal hareketlere kadar yeni çevreci, toplumsal hareketler başlamıştır. Bu toplumsal hareketler bir taraftan parlamentolara kadar uzanırken bir yandan da parlamentoları reddeden yeni bir boyut kazanmıştır. Çevre sorunlarının artmasına paralel olarak çevreci gruplar nükleer silahlara ve havalimanı inşaatlarına karşı yoğun bir protesto başlatırken bazıları daha köktenci çözümler ileri sürmektedirler. Nükleer enerji karşıtı protestolar ve barış yanlısı hareketlerle eklemlenmede gösterilen başarı, ekoloji hareketine ivme kazandıran önemli bir öge olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan çevrecilik veya ekolojizmi bir siyasal ideoloji olarak gören grupların; Almanya, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde arttığı da gözden kaçırılmamalıdır" (Görmez, 2003, s. 98).

"1975-1985 arasındaki on yıllık dönem, ekoloji hareketinin etkinliğinin oldukça arttığı bir dönemdir. Buradaki etkinlik, hareketin büyük ve merkezi siyasal bir güce dönüşmesi biçimde değil; siyasal gündemi zorlayıcı, yer yer belirleyici bir hareket olması biçiminde anlaşılmalıdır" (Steward, 1996, s. 63).

21-23 Eylül 2019 tarihinde gerçekleşen BM İklim Zirvesinde söz alan 16 yaşındaki iklim aktivisti Greta Thunberg, ülkelerin iklim değişikliğini önleme noktasında verdiği sözleri tutmadığını ve tüm küresel ekonomilerin yalnızca daha fazla büyümeye odaklandığını ifade etmiştir. Greta Thunberg'in konuşmasından sonra iklim değişikliği konusunda faaliyette bulunan çocuk aktivistler Atlas Sarrafoğlu ve Deniz Çevikus, özellikle İstanbul'da yaptığı iklim değişikliği eylemleriyle gündeme geldi. İklim değişikliği ve çevre sorunlarının gündeme getirilmesinde çocuk aktivistlerin de rol alması politik ekolojinin son zamanlarda eylemsel çeşitliliğini artırmıştır. Eylül ayı içerisinde İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın düzenlediği 16. İstanbul Bienali'nde ele alınan çevre sorunları temalı konular, yazılı ve görsel basında oldukça dikkat çekmiştir. İnsanoğlunun özellikle Sanayi Devrimi'nden sonra oluşturduğu tüm katı atıkların ve plastiklerin "7. Kıta" yı oluşturduğu ve bu kıtanın sürekli büyüdüğü üzerinde durulmuştur. Çevresel krizlerin mahiyetini ortaya koyması ve politik ekolojinin çalışma alanını genişletmesi bakımından "7. Kıta" mottosu oldukça önem arz etmektedir.

Çevreci hareketlerin siyasal alanda söz almaya başlamasıyla birlikte ekoloji odaklı birçok siyasi parti kurulmaya başlamıştır. Politik ekolojinin vücut bulduğu, eylemsel ayağını oluşturan bu

siyasi partilere ve oluşumlara en karakteristik örnek Almanya’da kurulan Yeşiller Partisi’dir. Günümüzde politik anlamda yapılan ve çevreye dayalı her türlü hareketin dayanak noktası Yeşiller Partisi’dir. Bu bakımdan politik ekolojinin sesini duyurabildiği ve yaptırım gücünü hissettirdiği en önemli siyasal hareket Avrupa’da Yeşil Parti olmuştur.

“Çevreci hareketin bir kolu da yeni bir parti oluşumu ile siyasal alanda çevre değerlerinin korunması yönünde çaba sarf etmektedir. Çevrenin bir hareket olmanın yanı sıra aynı zamanda siyasal bir partiye dönüşmesi; ilk olarak 1973 yılında İngiltere’de Ekoloji Partisi’nin kurulması ile başlamıştır. Bununla birlikte parti (siyasal) olarak Yeşiller’in adını duyurmaları asıl olarak Almanya’da 1983 yılında % 5’lik barajı aşmış meclise girmeleri ile olmuştur” (Kılıç, 2008, s. 126).

“1970 ile 1980 arasında ilk örneği Yeni Zelanda’da görülen (1972) yeşil partiler kurulmaya başlanmış ve 1980’den sonra “yeşil siyasi partiler”e sahip ülkelerin sayısı artmıştır. Yeni Zelanda, İngiltere, Almanya, Fransa, İsviçre, Avusturalya, Belçika, Kanada, Avusturya, Danimarka, Hollanda, İtalya, Japonya, İspanya, İsveç, Portekiz, Finlandiya gibi ülkelerde kurulan çevreci siyasal partileri; 1990’lara doğru Arjantin, Şili, Türkiye ve Brezilya gibi ülkeler izlemiştir” (Keleş, 1997, s. 237).

Bu hareketin birçok ülkede nüvelerinin oluşması, politik ekolojinin ülke rejimlerine göre uyum sağlayıp sağlamama durumunu da gündeme getirmiştir. Yeşil partilerin çeşitli rejimlere ve ülke yönetim biçimlerine göre gösterdiği reaksiyon yeşil siyasetin hayat sahasını da etkilemiştir.

“Yeşil harekette veya yeşil siyasette amaç, parlamenter demokrasi yoluyla iktidara gelip program uygulamak değil, yurttas inisiyatifine dayalı yeni bir siyasi anlayışın geliştirilmesini sağlamaktır. Yeşillerin devlet sistemine diğer politik görüşlere göre farklı bakmaları, ancak yasama organını da hedef olarak görmeleri çelişki gibi görülebilir. Ancak 1970’lerde yoğunlaşan çevre sorunları karşısında yasama organları bünyesindeki siyasi partilerin yetersiz kalmaları baskı gruplarının partileşmelerine neden olmuştur. Ayrıca yasama organında bulunma, siyasi partilere seslerini duyurabilme, reklam yapma gibi ayrıcalıklar o dönemdeki yeşil partilerin gelişmesine olanak sağlamıştır. Yeşil hareketin siyasallaşmasında ve partileşmesinde bu etkenlerin etkili olduğu söylenebilir” (Özer, 2001, s. 68-69).

“Yeşil partiler, reel politikada kurumsal bir aktör olarak parlamenter mücadeleyi önemsemekle beraber parlamento dışı hareketlerle yani çevreci muhalif gruplarla sürekli ilişki

içerisinde bulunarak toplumsal bilinci zinde tutmaya, yerelci ve aktif eylem stratejilerinde bulunmaya çalışmaktadırlar. Bu bakımdan yeşil partileri, “hareket-parti”ler olarak nitelendirmek mümkündür” (Çoban, 2002, s. 25).

“Yeşil parti niteliği taşıyan partiler, ekolojik söylemleri, siyasal ortamda eyleme dönüştüren siyasi partilerdir. Yeşil partilerin etkinlik anlamında en önemli temsilcileri, Almanya, ABD ve İngiltere’de kurulan partileridir. Bunlardan Almanya’daki Yeşiller Partisi “Die Grünen” hem önemli seçim bölgelerinde başarı elde etmiş, hem de 1983 yılında federal parlamento temsilci sokmuşlardır. Aynı zamanda Alman Yeşiller Partisi 7 yıl süreyle iktidar ortaklığı yapmıştır. Yakın bir geçmişte Almanya’da nükleer santrallerin faaliyetlerinin kademeli olarak düşürülmesinde söz sahibi olan parti, günümüzde Alman siyasetinde önemli bir konuma sahiptir” (Keleş, 1997, s. 303; Önder, 2010, s. 591).

Türkiye’de ise, Yeşil Parti teşebbüsleri iki dönem şeklinde kendini göstermiştir. Türkiye’deki ilk Yeşiller Partisi, 6 Haziran 1988 tarihinde kurulmuştur. Parti kendisini, “insanlar arasındaki ilişkinin, insan-doğailişkisinden bağımsız düşünülemez olduğundan hareketle, demokratik bir toplumu amaçlayan siyasal bir kuruluş” (TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu, 1989, s. 3) olarak tanımlamıştır. Parti 1994 yılında kapanmıştır. 2008 yılında, Türk siyasal yaşamının 57. partisi olarak kurulan Yeşiller Partisi ise, kırk kurucu üyeden oluşan ve altı yıllık çalışma sonucunda ortaya çıkan bir siyasal partidir. Amaçlarının, alternatif yeşil yaşam politikalarıyla tıkanan politika ve demokrasinin önünü açmak olduğunu vurgulamışlardır (Yeşiller Partisi, 2008). Parti, “Türkiye’nin sorunları dünyanın sorunlarından, geleceğimiz, yeryüzünün geleceğinden bağımsız değil, küresel iklim değişikliği hızlanıyor. Şiddet, eşitsizlikler, yoksullaşma ve her türlü ayrımcılık yaygınlaşıyor. Toplumsal sorunlar ekolojik sorunlardan, ekoloji politikadan bağımsız değil, Yeşil Politika artık yaşamsal bir zorunluluk” (BİA Haber Alma Merkezi, 2008) diyerek amaçlarını ortaya koymuştur.

4.1. Günümüz Politik Ekolojisi

“Toplumda çevre bilincinin gelişmesine paralel olarak sorun çözme odaklı çabalar da artmıştır. Çevre ve insan ilişkilerinden kaynaklanan bu sorunları çözmeye yönelik düşüncelerin iki grupta toplandığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, mevcut sistemin temel özelliklerinin korunarak, üzerinde kimi düzeltmeler yapılarak sorunun üstesinden gelebileceğini savunan reformistlerdir. İkincisi ise, bugünkü sorunların kaynağı olarak kabul edilen mevcut sistemin tamamen kaldırılmasından

yana olan radikallerdir. Çevre sorunlarını reformist bir anlayış çerçevesinde çözüme çabası içerisinde girenler, uluslararası alanda çevre bilincinin geliştirilmesi yönünde de çeşitli çabalarda buldukları bilinmektedir. Bu çabalar çeşitli ulusal ve uluslararası oluşumla kendisini göstermektedir” (Schaupp, 2007, s. 1).

“Genel olarak çevre hareketleri içerisinde yer alan grupları çevreci ve yeşiller (ekolojistler) şeklinde bir farklılaştırma yoluna gidildiği görülmektedir. Çevrecilik; toplumsal alanda yaşanan çevre sorunlarının, daha çok kirlilik boyutu ile ilgilenen, kirliliğe teknolojik ve yönetsel bir sorun olarak bakan, kirliliğin toplumsal ve ekonomik nedenlerine fazla değinmeyen ve muhafazakar özellikleri ile dikkati çeken bir yaklaşımdır. Buna karşın ekolojik hareket, kirliliğin ekonomik ve sosyal nedenlerini de hesaba katan ve doğaya bir bütün olarak bakan bir yaklaşım olması nedeniyle çevreci hareketlerden önemli ölçüde ayrılmaktadır” (Önder, 2003, s. 11).

Hem çevreciler / reformistler hem de radikaller / ekolojistler; sanayileşmenin olumsuz etkilerine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Çevreciler insan merkezci bir politika izlerken ekolojistler daha çok doğa ile insan arasındaki ilişkilere daha yoğun odaklanmanın gerekliliğine inanmaktadır. Daha genel bir ifadeyle çevreciler (reformistler) ve ekolojistler (radikaller) doğal ortamın doğru şekilde kullanımı noktasında birleşmektedirler. Böyle bir benzeşim veya birliktelik, coğrafya bilimindeki planlama coğrafyası veya coğrafi planlama paradigmaları ile örtüşmektedir.

“Radikaller olarak da nitelendirilen ekolojistler, politik olaraksöylemin ötesinde bazı eylemler gerçekleştirebilmektedirler. Ekolojik hareketin de içerisinde yer aldığı yeni sosyal hareketler, toplumsal alanda protesto ve direniş eylemlerine başvurmak suretiyle; yaşanan sorun ve çelişiklere dikkat çekip bunların giderilmesini talep ederken, aynı zamanda başvurdukları bu eylemler onların kimlik ve tanınma talepleri anlamına da gelmektedir” (Yıldırım, 2013, s. 94).

“Çevreci hareketler; ekonomik, sosyal ve kültürel unsurların etkisinden dolayı karmaşık ve heterojen bir nitelik arz etmektedir. Bu durum, grupların genişliği ve onların nasıl tanınması gerektiği konusundan düşünsel yapılarına kadar pek çok alanda görülmektedir. Diğer bir ifade ile çevreci grupları, reformist bir anlayıştan toplumsal ve ekonomik alanda radikal bir dönüşüme kadar çok farklı renklerde görmek olasıdır. Bu farklılık onların eylem ve stratejileri için de geçerlidir. Örneğin, çevreye ilişkin sorunlar yeşil veya çevreci partiler tarafından siyasi gündeme

taşınırken, Greenpeace, Friends of the Earth, Worldwide Fund for Nature gibi sivil toplum kuruluşları çevreci hareketin bir baskı grubu gibi örgütlenip toplumsal bir hareket haline gelmesinde etkili olmaktadır” (Tok, 2012, s. 176).

Yukarıda değinilen yaklaşımların ve farklı düşünce dinamiklerinin sunduğu fikirler ışığında “politik ekoloji, günümüzde nasıl olmalı, veya çevreye nasıl bakmalı?” sorusu akıllara gelmektedir. Bilindiği üzere çağımızın çevre sorunları ile ekolojik krizlerine akılcı çözümler sunmak yerine, beşeri faaliyetleri merkezine alarak, “insan her şeyin üzerindedir” yaklaşımını dikkate almaktadır. Bu yönüyle gerek yerel gerekse küresel ölçekte çevre, insan ve faaliyetlerinin gerisinde kalmaktadır. Daha doğru bir ifadeyle günümüzde çevre, insanın kölesi olarak düşünülmektedir. Hâlbuki doğal ortam neolitik dönemde, tüm beşeri faaliyetleri sınırlayan temel unsur durumundaydı. Yani insan, doğal ortamın kölesiydi. Bir zamanlar köle olunan ortam; günümüzde, kontrol edilen veya sahip olunan ortama dönüşmüştür. Gelecekte ise nasıl bir karşılıklı etkileşim olacağı kesin olarak bilinmemektedir. Fakat geçmişteki uygulamaların, gelecekte de devam etmesi durumunda doğal ortam, insanın önüne geçecek ve galip gelen doğal ortam olacaktır.

Günümüzde politik ekoloji ana akımına bağlı olarak hareket eden çevreci ve ekolojist oluşumlar aynı soruna farklı yöntemlerle karşılık vermeye, sesini duyurmaya çalışmaktadır. Buna paralel olarak algısal düzeyde genel etik kurallara uymayan, toplum tarafından tasvip edilmeyen ancak özünde doğal krizlere cevap vermek olan birtakım ekolojist hareketler daha devinime geçmeden kendinden kaynaklı sorunlarla kendi bindiği dalı çoktan kesmiş olmaktadır. Başka bir deyişle radikal veya ekolojist akımlar her defasında toplum nezdinde çevreci oluşumları daha sempatik ve uyumlu göstermiştir. Günümüzde radikal eylemlere ve protestolara başvurmak suretiyle amaçsal kimliğini oturtmaya çalışan ekolojistler, hedefi doğal tahribata karşı çıkmak olmayan çok farklı ve kötü amaçlı grupların çoğaldığı oluşumlar olarak karşımıza çıkmaktadır veya öyle algılanmaktadır. Çevreciler ise çevre sorunlarının meydana getirdiği olumsuzlukların daha çok kanunlar ve nizamlar ölçüsünde ele alınmasından yanadır. Ancak bu iyimser istekler her zaman iktidar tarafında karşılık bulamamaktadır. İktidarların reformist kesimin isteklerine yeterince yanıt ver(e)memesi karşılığında radikal kesim eylem, direniş ve protestolarla istediği sonucu almaya çalışmaktadır. Bu durum ise kamu güvenliğini tehdit etmekte, siyasal ve ekonomik istikrarsızlığı artırmakta ve amacın çok dışında toplumsal gerilimlerin yaşanması sonucunu doğurmaktadır. Yani ekolojistlerin başlangıçta doğayı merkeze

alan yaklaşımları ve bu yaklaşımlardan elde ettikleri enerjileri çok farklı alanlara kanalize olmaktadır. Bu bağlamda politik ekolojinin denge unsuru olarak hareket edip her yaklaşımın ruhuna uygun mantaliteye ulaşmasını kolaylaştırması gerekmektedir.

Reformist hareketler ile radikaller arasında denge sağlayacak kavram aslına bakılırsa “*optimum politik ekoloji*” dir. Optimum politik ekoloji reformistlerin isteklerini karşılarken radikalleri de aşırıcılığa kaçmadan belli bir çizgide tutmaya çalışacaktır. Bu dengeyi politik ekoloji bilimsel araştırmalar sayesinde yapacaktır. Politik ekoloji, doğal ortam ile insan arasındaki ilişkilerde akılcı davranışlar sergilemeyi önermeli ve çatışmaları önlemelidir. Özellikle Türkiye gibi sağ ideoloji eğilimli ülkelerde ekolojist yaklaşımların toplumun her kesimi tarafından destek görmemesi ve militarist bir hareket olarak görülmesi, bu tür oluşumların etki alanını kısıtlamıştır. Ayrıca terörden beslenen ve kendilerine siyasi kimlik arayıp bu kimlik altında faaliyetlerini sürdürmek isteyen grupların rahatça hareket edebildikleri bu yaklaşım, zamanla amacı dışındaki faaliyetlerle özdeşleşmiş hale gelebilmektedir.

Türkiye’de etkinlik kazanmaya çalışan ekolojist hareketler ve çevreci oluşumlar siyasi parti yerine genellikle sivil toplum örgütleri aracılığıyla faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaktadır. Bu sivil toplum kuruluşlarına, TEMA Vakfı (Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı) örnek olarak verilebilir. Dünyada ise Greenpeace çevreci eylem ve gösterilerle adından sıkça söz ettirmiştir.

Dünyada çevre koruma ve ekolojik krizleri önlemek adına uluslararası düzeyde imzalanan protokol ve sözleşmeler ise; Kyoto Protokolü, Stockholm Çevre Bildirgesi, Çevre ve Kalkınma Konusunda Rio Bildirgesi, CITES Sözleşmesi, Ramsar Sözleşmesi, Basel Antlaşması, Bern Sözleşmesi, Marpol Sözleşmesi, Montreal Protokolü’dür. Dünya veya Türkiye ölçeğinde kurulan kurum ve kuruluşlar ile uluslararası platformlarda imzalanan çevre odaklı sözleşmeler, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde politik ekolojinin birer yansımasıdır.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Politik ekoloji disipliner yapısı gereği birçok yaklaşımın ele aldığı, incelediği ve üzerinde oldukça fazla tanım yükü olan bir olgudur. Kavramsal ve kuramsal geçmişi oldukça yeni olan politik ekolojinin ilgi alanı da, ele alınan yaklaşıma göre değişmektedir. Politik ekolojinin insan-çevre ilişkilerinden

doğan sorunları siyasallaştırması, coğrafya bilimi ile yakın ilişki kurma durumunu gündeme getirmiştir. Coğrafya; insan ve doğal ortam arasındaki etkileşimleri mekân boyutunda ele alır ve politik ekolojiye ihtiyaç duyduğu mekânsal bilgiyi sağlar. Politik ekoloji veya çevresel bir sorun; hangi yaklaşımla ele alınırsa alınsın mutlaka coğrafya biliminin metodolojisine başvurmak zorundadır. Çünkü öncelikle her çevresel sorun belli bir mekânda meydana gelmektedir ve bu mekânın her türlü bilimsel bilgisini coğrafya ele almaktadır. Coğrafya; politik ekolojinin, politikleştirdiği insan-çevre ilişkilerini destekleyen bir bilim görevindedir. Politik ekolojinin coğrafya bilimiyle kesiştiği coğrafya alt disiplini, siyasi coğrafyadır. Siyasi coğrafya, yaşanılan mekân ile o mekânda yaşayan insanların sosyo-kültürel ilişkilerini fiziki ortam ve potansiyel ile ilişkilendiren bir coğrafya alt dalıdır. Bu nedenle politik ekoloji konusu diğer pek çok bilimle alakalı olmakla birlikte, mekânı insan-doğal ortam etkileşimi bağlamında ele alan coğrafya biliminin de inceleme kapsamında yer alır.

Politik ekoloji günümüzde pek çok koldan çevresel sorunları önlemek, duyurmak ve sona erdirmek adına hareket etmektedir. Bu hareket mekanizmasını reformistler veya çevreciler; radikaller veya ekolojistler üstlenmiştir. Reformistler çevre sorunlarını önlemede kanunların ve nizamların önemine değinirken, radikaller ise mevcut sistemin tamamen ortadan kalkmasıyla ilgilenmektedirler. Radikallerin genel olarak söylem ve eylemlerinde protest (karşı çıkmaları) olmaları her toplumda karşılık bulamamaktadır. Çevrecilerin kanunlara bağlı olarak hareket etmeleri onların daha barış yanlısı olarak algılanmalarını sağlamıştır. Politik ekoloji bu iki yaklaşımı sentezleyebilmek için mücadele vermektedir. Bu mücadele, bilimsel argümanları kullanarak ve militarizmden uzaklaşarak sağlayabilmek mümkündür.

Coğrafya; hem doğal ortamı, hem de beşeri sistemleri birlikte ele alan ve sentezleyen bir bilim niteliği taşır. Bu yönüyle doğal ortamın kullanımına yönelik üretilecek politikalar da coğrafya biliminin araştırma kapsamında yer alır. Doğal ortamın kullanımı, zaman ve tekno-kültürel değişime bağlı olarak farklılaşmaktadır. Tarihsel ölçekte, mekânın kullanımına yönelik üretilen politikalar da değişmiştir. Bu değişim, gelecekte de kuşkusuz yaşanacaktır. Geçmiş analiz ederek ve değerlendirerek geleceği kurgulamak ve planlamak gerekmektedir. Bu nedenle geçmişte uygulanan çevre politikalarının dikkatli şekilde ele alınması; bu politikaların uygulaması sonucu ortaya çıkan durumların doğal ortam ve insana etkilerinin analiz edilerek geleceğe yönelik çevre politikalarının belirlenmesi gerekmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Arı, Y. (2017). Çevresel determinizmden politik ekolojiye: Son 100 yılda Dünya’da ve Türkiye’de insan-çevre coğrafyasındaki yaklaşımlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22(37), 1-34.
- Aygün, B. ve Şakacı, B. K. (2007). Türkiye’de Çevreye doğrudan odaklı çevreci hareketler ve çevresel yaklaşımları üzerine bir deneme. www.ayk.gov.tr, (Erişim Tarihi 15.12.2018).
- Bassett, T. J. (1988). The Political ecology of peasant-herder conflicts in the northern ivory coast. *Annals of The Association of American Geographers*, 78, 453-72.
- Bebbington, A., Carrasco, H., Peralbo, L., Ramon, G., Torres, V. H. & Trujilli, J. (1993). Fragile lands, fragile organizations: indian organizations and the politics of sustainability in ecuador. *Transactions of The Institute of British Geographers*, 18, 179-96.
- Becker, J. & Raza, W. (2000). Theory of regulation and political ecology: An inevitable separation?. *Ambiente & Sociedade*, 5(11), 5-17.
- BİA Haber Alma Merkezi. (2008). Demokratik örgütlenme, <http://bianet.org/bianet/siyaset/107986-yesiller-partisi-kuruldu>, (Erişim Tarihi: 17.05.2020).
- Blaikie, P. & Brookfield, H. (1987). Land degradation and society. London: Methuen.
- Blair, D. & Sobal, J. (2006). Luxus consumption: Wasting food resources through overeating. *Agriculture and Human Values*, 23, 63-74.
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik bir topluma doğru* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bryant, R. L. & Bailey, S. (1997). *Third world political ecology*. London: Routledge.
- Burton, I., Kates, R. W. & White, G. F. (1978). *The environment as hazard*. New York: Oxford University Press.
- Cavanagh, C. J. (2018). EDS 330 - *Political ecology* (Ders İçeriği), Lecture and Reading Overview, Spring Term 2019.
- Cockburn, A. & Ridgeway, J. (Ed.). (1979). *Political ecology*. New York: Times Books.
- Çelik, M. A., Gülersoy, A. E., İdem, Ş. ve Dedeoğlu, Ç. (2017). Yerelden küreselle evrilen ekolojik krizin psiko-sosyal ve politik ekolojik açılardan irdelenmesi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 105-121.
- Çoban, A. (2002). Çevreciliğin ideolojik unsurlarının eklemlenmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(3), 3-30.
- Çoban, H. (1997). *Bilgi toplumuna planlı geçiş*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Dalby, S. (1992). Ecopolitical discourse: Environmental security and political geography. *Progress in Human Geography*, 16, 503-22.
- Dedeoğlu, Ç. (2015). *İslam-doğa ilişkisinin politik ekolojisi*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Dönmez, E. (2013). *Political ecology of small hydraulic power plant constructions in the province of Rize*. (Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi Çevre Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erinç, S. (1984). *Ortam ekolojisi ve degradasyonel ekosistem değişiklikleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Ertör, I. (2013). *The governance of common resources: the political ecology of the Kaş-Kekova Region*. (Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- European Network of Political Ecology-ENTITLE. (2016). *Political Ecology for Civil Society*.
- Forsyth, T. (2003). *Critical political ecology*. New York: Routledge.
- Garipağaoğlu, N. (2011). *Türkiye ortam sorunları coğrafyası (hava-su-toprak ekosistemleri açısından)*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Greenberg, J. B. & Park, T. K. (1994). Political ecology. *Journal of Political Ecology*, 1, 1-12.
- Görmez, K. (2003). *Çevre sorunları ve Türkiye*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Hempel, L. C. (1996). *Environmental governance: The global challenge*. Washington, DC: Island Press.
- Kaya, Y. (2016). *Merkezleşme / yerelleşme tartışmalarına politik ekoloji perspektifinden bakış*, KAYSEM 9 Bildiriler Kitabı, TODAİ, 105-117.
- Keating, M. (1993). *Yeryüzü zirvesinde değişimin gündemi*. Ankara: UNEP Türkiye Komitesi Yayını.
- Keil, R., Bell, D. V. J., Penz, P. & Fawcett, L. (1988). *Political ecology - Global and local*. New York: Routledge.
- Keleş, R. (1992). *Çevre ve siyaset, insan, çevre ve toplum*. Keleş, R. (Ed.), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Keleş, R. (1997). *İnsan, çevre ve toplum* (2.bs). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kılıç, S. (2008). *Çevre etiği - ortaya çıkışı, gelişimi ve sonuçları*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Kull, C. A. & Rangan, H. (2013). *Political ecology and resilience competing interdisciplinaritys?. Interdisciplinaritys entre natures et societies*. B. Hubert & N. Mathieu (Eds.), PIE Peter Lang, 71-87.
- Muldavin, J. S. S. (1996). *The political ecology of agrarian reform in China*. Peet, R. & Watts, M. (Eds.), *Liberation Ecologies: Environment, Development, Social Movements*. London: Routledge.
- Nepal, S. & Saarinen, J. (2016). *Political ecology and tourism*. New York: Routledge.
- Ocak, S. (2018). *Political ecology of pollution control failure in ergene basin of thrace, Turkey*. (Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi Çevre Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Ökmen, M. (2000). Çevre sorunlarının sistemler - üstü niteliği ve Orta Asya. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 17-29.
- Ökmen, M. (2004). *Politika ve çevre, çevre sorunlarına çağdaş yaklaşımlar*. Marın, M. C. ve Yıldırım, U. (Ed.). İstanbul: Beta Basım.
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, toplum ve siyaset*. Ankara: Odak Yayını.
- Önder, T. (2010). *Yeşil siyaset, siyaset*. Türköne, M. (Ed.). İstanbul: Opus Yayıncılık.
- Öz, E. (1989). Dünya’da ve Türkiye’de ekoloji hareketinin gelişimi: Çevre koruma derneklerinden siyasal partilere. *Türkiye Günlüğü*, (3), 27-34.
- Özer, A. (2001). Derin ekoloji. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 10(4), 61-79.
- Peet, R., Robbins, P., & Watts, M. (2011). *Global political ecology*. London: Routledge.
- Peet, R. & Watts, M. J., (Ed.). (1996). *Liberation ecologies: environment, development, Social Movements*. Routledge.
- Perreault, T., Bridge, G. & McCarthy, J. (2015). *The routledge handbook of political ecology*. New York: Routledge.
- Robbins, P. (2004). *Political ecology: a critical introduction*. Blackwell Publishing.
- Robbins, P. (2012). *(Critical introductions to geography) political ecology: A critical introduction* (2.bs). Blackwell Publishing.
- Roussopoulos, D. (2017). *Politik ekoloji - İklim krizi ve yeni toplumsal gündem* (F. D. Elhüseyni, Çev.). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Schaupp, W. (2007). *Ökologische ethik - Ethik und geschlechterdifferenz*. Pdf Versiyon. (Erişilemeyen Kaynak).
- Steward, F. (1996). *Yeşil zamanlar, yeni zamanlar*. Hall, S. & Jacques, M. (Eds.), İstanbul: Ayrıntı Yayını.
- Steward, J. H. (1955). *Theory of cultural change*. Urbana: University of Illinois.
- Stott, P. & Sullivan, S. (2000). *Political ecology - Science, myth and power*. New York: Arnold.
- Şahin, Ü. (2012). *Yeşil ve siyaset* (Yeşil Düşünce). İmga, O. ve Olgun, H. (Ed.). Ankara: Lotus Yayınevi, 95-121.
- Tok, N. (2012). *Siyasal ideolojiler, Siyaset Bilimi* Çetin, H. (Ed.). Ankara: Orion Yayınları.
- Turhan, E. (2011). Karpuzlar ve insanlar hakkında: Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliğinin ve tarımdaki neoliberal dönüşümün politik ekolojisi yolunda. *Praksis*, 25, 69-86.
- Turner, B. L. (2002). Contested identities: Human environment geography and disciplinary implications in a restructuring academy. *Annals of The Association of American Geographers*, 92, 52-74.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu. (1989). Yeşiller partisi program ve tüzüğü, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/639> (Erişim Tarihi: 17.05.2020).
- Üste, R. B. (2015). Doğanın siyaset paradigması: Yeşil siyaset. *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, 7(2), 38-54.
- Vayda, A. P. & Walters, B. B. (1999). Against political ecology. *Human Ecology*, 27(1), 167-179.
- Yeşiller Partisi. (2008, 30 Haziran). *Türkiye’nin yeşiller partisi kuruldu*. <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-nin-de-yesiller-partisi-kuruldu-siyaset-888149/> (Erişim Tarihi: 17.05.2020).
- Yıldırım, Y. (2013). *Sosyal forum’dan öfkeliilere*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zimmerer, K. S. & Bassett, T. J. (2003). *Political ecology: An integrative approach to geography and environment-development studies*. New York: Guilford Press.
- Walker, P. A. (2005). *Political ecology: Where is the ecology?*. *Progress in Human Geography*, 29(1), 73-82.
- Walker, P. A. (2006). Political ecology: where is the policy?. *Progress in Human Geography*, 30(3), 382-395.
- Watts, M. J. (2000). *Political ecology in a companion to economic geography*. Sheppard & T. Barnes (Eds.), Oxford: Blackwell.
- Wolf, E. (1972). Ownership and political ecology. *Anthropological Quarterly*, 45, 201-205.